

Posudek

Marčíčová, Tat'ána: Stopy a reflexe lidové víry v ústní tradici Černohorců (v souvislosti se slovanským náboženským systémem). Příklad zduchače. Bakalářská práce. Fakulta humanitních studií UK v Praze, Praha 2007, 53 s.

Tat'ána Maršíčová si ve své bakalářské práci postavila problém reflexe lidové víry v současné černohorské společnosti. Problém nesporně zajímavý, ovšem současně náročný nejen na heuristiku, nýbrž i na volbu teoretického přístupu k němu a metodický postup při jeho zpracování.

Ústředním problémem, na němž T. Maršíčová chtěla zodpovědět otázku životnosti lidové víry v současnosti Černé Hory, se jí stala víra ve zduchače – člověka, který se ve spánku mění v dobrého démona: ochránitele lokality, místa, rodiny, jehož ochrannoství je v lidové tradici až do 20. století spojováno především s atmosférickými bouřemi. Autorka práce se přiklonila k převažujícímu vědeckému názoru, který tohoto lokálního démona větru spojuje se starobalkánskou a především s illyrskou mytologií (démonologií). Přestože respektovala názor o starobalkánském původu této víry, rozhodla se existenci zduchače zařadit do širokých souvislostí slovanské mytologie a démonologie. Toto rozhodnutí nutně vedlo k výkladové zkratce a k vysoce shrnujícímu, zjednodušujícímu pohledu: jak na panteon slovanských bohů, tak na lidovou víru duchy (nižší božstva) jižních Slovanů. Vedlo však také k určité nepropojenosti dvou víceméně samostatných výkladových celků: výkladu o panteonu slovanských bohů a výkladu o víře v nižší božstva u jižních Slovanů a víry ve zduchače. Této skutečnosti si je T. Maršíčová vědoma a upozornila na ni, zejména v souvislosti s interpretací mytologie slovanských národů, v úvodu své práce.

Výklad T. Maršíčová rozvrhla do pěti kapitol. Prvé tři kapitoly pojala jako široké vstupní uvedení do problematiky: postupně seznámila s metodikou práce a s historickými prameny, které obsahují informace o podobě víry v Slovanů v období předkřesťanském a raně křesťanském, podala přehled panteonu bohů Slovanů východních a polabských (a také nezmíněných pobaltských). Ve čtvrté kapitole v nástinu seznámila se soustavou nižších božstev jižních Slovanů. Všechny tyto kapitoly vybudovala na sekundární vědecké a polovědecké literatuře, jí dostupné a selektivně vybrané.

V kapitole páté, která je v kontextu bakalářské práce stěžejní, T. Maršíčová analyzovala tradici víry ve zduchače, s cílem definovat charakter, vlastnosti a činnost tohoto démona a ukázat místa výskytu víry v jeho existenci na území bývalé Jugoslávie. Soustředila se na historickou minulost (zejména 19. století, avšak nejen to) a její komparaci se současností. I tuto kapitolu vybudovala především na sekundárních pramenech. Vlastním výzkumem výpovědí 14ti pamětníků se pak pokusila zodpovědět otázku o životnosti víry v tohoto démona větru v dnešní Černé Hoře (Podgorice, Matešev, Bar). Terén si vybrala s ohledem na výsledky předchozích bádání, které ukazovaly, že víra ve zduchače zde byla již koncem 19. století celkem vzácná (s. 41). Došla k jednoznačnému závěru: v současnosti paměť na víru ve zduchače jako démona větru a ochránce místa (rodiny) neexistuje a také slovo zduchač (vjedogonja) vymizelo z běžné znalosti. V paměti se však uchovávají příběhy, které by mohly být dávány do souvislosti s funkcí a činy zduchače. Zachycení tohoto posunu

je nesporně významné, a to jak z hlediska studia lidové víry, tak z hlediska studia fungování a mechanismu předávání lidové slovesnosti.

V kapitole o panteonu bohů uctívaných polabskými, pobaltskými a východními Slovany, kapitole, která je pojata skutečně pouze jako vstupní uvedení, a která s ohledem na stěžejní část práce nemusela být zařazena, T. Maršicová podala výklad s ohledem na polyteistickou soustavu slovanských bohů a její přechod v henoteismus (hlavní bůh vévodí nad bohy vedlejšími). Nejednoznačný je výklad o Velesovi, a to bez vysvětlení (s. 17 a 19). Soška Triglava již nalezena byla. Čtenář by také očekával, s ohledem na výklad o zduchači, že nalezne informace o bozích uctívaných jižními Slovany (srov. Váňa, s. 102 – 103). Zajímavý by byl i syntetizující pohled podobu víry u slovanských národů v předkřesťanském období. Obraz světa, jež si vytvářeli Slované v 8.-9. století, odpovídal patrně stupni přírodního náboženství, oživujícího a personifikujícího přírodní síly a jevy v postavách božstev i démonů, jejichž vůli lze ovlivňovat kultickými akty nebo magickými praktikami.

Právě v této vstupní části práce otázkou zůstává výběr literatury, o níž se autorka opírá. Zaráží zejména absence tak významného badatele o životě dávných Slovanů, jakým je Lubor Niederle. Na něj nezbytně odkazují všichni současní autoři, kteří se problémem mytologie Slovanů zabývají (Život starých Slovanů II, 1, Víra a náboženství. Praha 1916, 2. vyd. 1924). Niederlovy vývody jsou zajímavé i proto, že upozorňují na absenci dokladů o zduchačovi v literárních památkách latinských i byzantských z konce prvního a z prvních století druhého tisíciletí. O jaké prameny opírají srbští a chorvatští badatelé tezi o illyrském a starobalkánském původu víry ve zduchače?

Opomenuti zůstali však i další badatelé, kteří se problémem mytologie a démonologie slovanských národů zabývali. Nalezneme je v řadách archeologů, kteří již s podstaty své odbornosti významně rozšiřují naše vědomosti o kultu Slovanů na přelomu prvního a druhého tisíciletí (např. Miloš Šolle, V.V. Ivanov a V.N. Toporov, a d.). Nalezneme je však i v řadách badatelů dalších vědních oborů.

Poukázat lze i na některé neúplnosti citací v poznámkách (pozn. 3 – 5, 12).

Podstata práce Tat'ány Maršicové spočívá ve výkladu lidové víry v duchy a ve výkladu představ o zduchačovi, tradovaných slovanskými národy v západní části balkánského poloostrova. V těchto pasážích autorka přehledně shrnula jí dostupné dosavadní poznatky. Na základě vlastního terénního výzkumu pak formulovala uvážené závěry o současné podobě víry ve zduchaře. Práce Tat'ány Maršicové splňuje požadavky kladené na bakalářskou práci. Doporučuji ji k obhajobě a hodnotím 29 body.

V Praze 4. 9. 2007

Mirjam Moravcová

